

ня, включає лише: 1) громадян (вочевидь йдеться про їх життя і здоров'я); 2) їх майно; 3) майно і доходи підприємств, установ і організацій.

Поряд з цим, на підставі меж, визначених для предмету договору страхування відповідно до страхового законодавства, які згідно з ч. 3 ст. 49 та ст. 9 ЦКУ, повною мірою застосовуються і до страхування екологічних ризиків, предметом договору екологічного страхування (як приватно-правової угоди) можуть бути майнові інтереси, пов'язані з майновими та немайновими благами, а також із правами та обов'язками щодо таких благ. Зокрема: 1) майнові інтереси, пов'язані з життям і здоров'ям фізичних осіб; 2) майнові інтереси, пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням природними ресурсами; 3) майнові інтереси, пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням майном; 4) майнові інтереси страховальника пов'язані з відшкодуванням шкоди, заподіяної ним особі або її майну (як зазначалось такий інтерес пов'язується зі зменшенням наявного у страховальника майна), а також майнові інтереси інших осіб (вигодонабувачів – потерпілих внаслідок заподіяння такої шкоди), пов'язані з життям і здоров'ям, володінням, користуванням і розпорядженням природними ресурсами, іншим майном, а також з правом цих осіб на відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок погіршення якості навколишнього природного середовища в результаті діяльності страховика.

1. Даугуль В. Поняття та особливості екологічного страхування в Україні / В. Даугуль // Право України. – 1999. – № 4. – С. 51-54. 2. Паламарчук В. Екологічне страхування / В. Паламарчук, О. Савченко // Економіка, фінанси, право. – 2001. – № 9. – С. 36-38. 3. Орлов Н. Экологический интерес в правовом регулировании предпринимательской деятельности / Н. Орлов // Предпринимательство. Хозяйство. Право. – 1999. – № 8. – С. 31-34. 4. Петрова Т. В. Правовые проблемы экономического механизма охраны окружающей среды / Т. В. Петрова – М.: Издательство "Зерцало". – 2000. – 192с. 5. Анисимова А. В. Осуществление гражданами экологических прав: дис... канд. юр. наук: спец.: 12.00.06. "Земельное право; аграрное право; экологическое право; природоресурсовое право" / А.В. Анисимова; Национальная академия

Украины им. Ярослава Мудрого – Харьков, 1996. – 168с. 6. Відомості Верховної Ради. – 1991. – № 41. – Ст. 546. 7. Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40-44. – Ст. 356. 8. Відомості Верховної Ради України. – 2002. – N 7. – Ст. 50. 9. Закон України "Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Цивільного кодексу України" від 27 квітня 2007 № 997 // Відомості Верховної Ради України від 17.08.2007 – № 33. – Ст. 1081. 10. Яковлев В. Н. Страховые правоотношения в сельском хозяйстве/ В. Н.Яковлев. – Кишинев: Штиинца, 1973. – 321 с. 11. Янишен В. П. Понятие и признаки страховых правоотношений в Украине: дис... канд. юр. наук: спец.: 12.00.03. "Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право" / В. П. Янишен; Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого – Харьков, 1997. – 210 с. 12. Серебровский В. И. Очерки советского страхового права / В. И. Серебровский – М.: Госюриздат, 1926. – 184 с. 13. Михайлов С. В. Категория интереса в российском гражданском праве/ С.В. Михайлов. – М.: "Статут", 2002. – 205 с. 14. Современная философия / [ред. В. М. Кожановского]. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. – 511 с. 15. Философский энциклопедический словарь / [Сост.: Л. Ф.Ильичев, П. Н. Федосеева, С. М. Ковальов, В. Г. Панов] – М.: Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с. 16. Яценко Н. Е. Толковый словарь обществоведческих терминов / Н. Е. Яценко. – СПб., 1999. – 524 с. 17. Юридический энциклопедический словарь / [Гл. ред. А. Я. Сухарев; Ред. кол.: М. М. Богуславский, М. И. Козырь, Г. М. Миньковский и др.] – М.: Сов. энциклопедия, 1984. – 415 с. 18. Страхування: підручник / Керівник авт. колективу і наук. ред. С. С. Осадець. – [вид. 2-е, перероб. і доп.] – К.: КНЕУ, 2002 – 599 с. 19. Спектор А. А. Страхование /А.А. Спектор. – Пермь. – 1998. – 486 с. 20. Брагинский М. И. Договор страхования/ М. И. Брагинский. – М.: "Статут", 2000. – 174 с. 21. Пацурия Н. Б. Страхове право України: Навч. Посібник / Н. Б. Пацурия. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 176с. 22. Петров В. В. Правовая охрана природы в СССР: учебник/ В. В. Петров. – М., 1984. – 384 с. 23. Никишин В. В. Теоретические проблемы возмещения экологического вреда: идеи В.В. Петрова и современность/ В. В. Никишин // Экологическое право. – № 2/3. – 2009. – С. 28-32. 24. Колбасов О. С. Возмещение гражданам экологического вреда/ О. С. Колбасов // Государство и право. – 1994. – № 4. – С. 107-117. 25. Балюк Г. І. Екологічне право України: конспект лекцій у схемах (загальна і особлива частини): навч. посібник / Г. І. Балюк. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 192 с. 26. Бринчук М. М. Экологическое право (право окружающей среды) / М. М. Бринчук. – М.: Юристъ, 1998 – 688 с. 27. Краснова М. В. Компенсация вреда за экологическим законодательством Украины (теоретико-правовые аспекты): монография / М. В.Краснова. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2008. – 439 с. 28. Андрейцев В. І. Право екологічної безпеки: Навч. та наук.-практ. посіб/ В. І. Андрейцев. – К.: Знання-Прес, 2002. – 332 с. 29. Васильева М. И. Общественные экологические интересы: правовое регулирование / М. И. Васильева. – М.: Наука, 1999. – 132 с.

Надійшла до редколегії 20.09.11

УДК 347.961

Н. Горбань, здобувач

ПРИНЦИП ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ СТАНДАРТИВ ДІЯЛЬНОСТІ НОТАРІУСА

В даній статті розкривається сутність поняття професійної компетентності нотаріуса, її співвідношення із морально-етичними аспектами діяльності нотаріуса, визначаються та аналізуються стадії формування компетентності нотаріуса та її складові.

В даній статті розкривається сутність поняття професійної компетентності нотаріуса, її співвідношення з морально-етичними аспектами діяльності нотаріуса, визначаються та аналізуються стадії формування компетентності нотаріуса та її складові.

This article reveals the essence of the concept of professional competence of a notary, its correlation to moral and ethical aspects of practice of a notary, also the stages of formation of competence of a notary and its components are defined and analyzed.

Ключові слова: компетенція, компетентність, нотаріус, морально-етичні стандарти.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, нотариус, морально-этические стандарты.

Key words: competence, competence, notary, moral and ethical standards.

Проголошення курсу на формування в Україні демократичної, соціальної, правової держави (ст. 1 Конституції України) [9] обумовлює підвищення ролі та значення соціальних перетворень як права, так і фахівців у галузі права – особливого професійного прошарку в суспільстві (суддів, прокурорів, юристів, нотаріусів, адвокатів), на плечі яких, зокрема, покладається обов'язок реалізації цих перетворень.

Питання професійності та відповідності морально-етичним стандартам юрисдикційної діяльності повноважних осіб, які її здійснюють, розглядається науковцями та фахівцями права під різними ракурсами, так як професіоналізм – це одна з головних властивостей юридичної практичної діяльності, яка багато в чому ви-

значає її зміст, види та структуру. Результатами даної діяльності є правовстановлювальні документи, рішення та дії, ухвалені та здійснені, як правило, від імені держави. Зі ступеню їх відповідності законам суспільством робиться висновок про дотримання законності самою державою. Тому держава і покладає на виконавців своїх функцій підвищені професійні вимоги.

Вивчаючи нотаріальну діяльність слід зауважити, що в її основу покладені основні функції держави, які на думку С.Я. Фурси "за своїм змістом є безперервним процесом реалізації повноважень держави через функції окремих державних органів" [25, С.8].

Нотаріальні органи виконують правозастосовчу, правореґулюючу та правохоронну функцію, здійснюють

свою діяльність в рамках компетенції, якою наділила їх держава, на її користь та суспільства в цілому, гарантуючи при цьому і створюючи умови для реалізації прав і законних інтересів будь-якого суб'єкта правовідносин.

Нотаріальну діяльність можна охарактеризувати не тільки як особливий вид юридичної діяльності, а й як певну професію.

Про підвищені вимоги держави до даної професії та про її довіру нотаріусам свідчить її віднесення, згідно національного класифікатора професій ДК 003:2010 до підрозділу "Професіонали в галузі правознавства, прокурорського нагляду, правосуддя та правоохоронної діяльності" [27], так як професіонал – це спеціаліст, що глибоко знає предмет і готовий відповідати за результати своєї роботи.

Враховуючи особливу відповідальність, складність нотаріальної процедури, значимість її правових наслідків нотаріальна діяльність повинна здійснюватися кваліфіковано і на професійній основі особою, наділеною державою відповідною компетенцією. Компетенція нотаріуса розуміється нами, як визначена чи закріплена законом, іншими нормативними актами сукупність професійних функцій, завдань, повноважень нотаріуса. Так, за визначенням С.Я. Фурси "повноваження є правом та одночасно обов'язком відповідного суб'єкта діяти в певній ситуації таким чином, як передбачено Законом чи іншим правовим актом. Повноваження передбачає його належне виконання згідно із принципом законності" [26, С.210].

В свою чергу компетентність нотаріуса передбачає володіння спеціальними теоретичними та практичними знаннями, вміннями й навичками, що дають змогу повно, точно, ефективно реалізовувати компетенцію, якісно й кваліфіковано здійснювати свої повноваження щодо вчинення нотаріальних дій, що потребує спеціальної підготовки фахівців, формування цілісної системи професійних знань, а отже і установ, які б створювали та поширювали ці знання, готували компетентних фахівців для нотаріату.

Дослідження професійної компетентності діяльності нотаріуса має важливе значення та заслуговує особливої уваги так як нотаріус – це представник нотаріальної професії, який допущений державою обіймати посаду нотаріуса, тобто бути носієм нотаріальної компетенції та є центральною фігурою нотаріального процесу.

Термін компетентність, походить від французького слова *competent*, та означає "той, що має повноваження для виконання певних дій, має знання в певній галузі" [1, С. 299]. Він ще немає широкого застосування серед науковців та фахівців з нотаріату, проте термінологічні формулювання – "рівень професійності" (Комаров В.В.) [19], "професійний рівень" (Радзієвська Л.К., Пасічник С.Г.) [22], "професіоналізм у здійсненні нотаріальної діяльності" (Дякович М.М.) [4], на мою думку, є похідними даного поняття. Вказане дає право говорити, що проблема компетентності нотаріуса висвітлюється в рамках характеристики професії або вимог до кандидата на посаду нотаріуса в навчальних посібниках з нотаріального права та юридичної деонтології [2].

На дисертаційному рівні компетентність нотаріуса розглядалася Пінчук Н.І. [24], Карнарук Н.В. [3] в розрізі обраної ними тематики дослідження. Проте комплексного дослідження професійної компетентності діяльності нотаріуса з метою встановлення стадій формування, аналізу складових та оцінки її впливу на кінцевий результат в українській юридичній науці немає. Саме тому автор вважає за необхідне провести поглиблений аналіз поняття професійної компетентності діяльності нотаріуса, висуває гіпотезу та прагне довести, що вихід-

ним положенням – принципом діяльності нотаріуса, як на стадії організації, так і на стадії здійснення нотаріальної діяльності є професійна компетентність та дотримання морально-етичних стандартів. Наукове визначення принципів нотаріату, сформульоване С.Я. Фурсою, "як найважливіших проявів демократизму нашого суспільства, які служать орієнтирами побудови взаємовідносин у нотаріальному процесі та організаційній структурі нотаріату, а також вважаються базою для їх нормативного закріплення" [26, С.103], на мою думку, є аксіомою, що не потребує доведення. Тому, вважаю за необхідне визначити принципи діяльності нотаріуса, одним серед яких є вищезгаданий принцип професійної компетентності та морально-етичних стандартів, який за встановленою класифікацією можна віднести до організаційно – функціональних принципів нотаріального процесу.

Компетентність нотаріуса означає наявність правових та інших спеціальних знань, навичок та вмінь, професійного досвіду, які набуваються внаслідок професійної підготовки та здійснення професійної діяльності. Тому, на думку автора, професійна компетентність нотаріуса має перевірятися не лише на стадії доступу до професії нотаріуса, а й на стадії виконання ним нотаріальних дій, перелік яких міститься в ст. 34 Закону України "Про нотаріат" [7], так як рівень компетентності нотаріуса не є сталим, він може змінюватися, залежно від того, наскільки професійно нотаріус застосовує в своїй діяльності зміни в законодавстві, володіє знаннями та навичками щодо вчинення відповідних нотаріальних дій, якими додатково наділила їх держава.

Наприклад, Законом України "Про внесення змін до Закону України "Про нотаріат" від 01.10.2008 року [5] приватних та державних нотаріусів урівняли в повноваженнях вчиняти нотаріальні дії (стаття 34 Закону України "Про нотаріат"). Це в свою чергу вимагає від приватних нотаріусів підвищити свою компетентність щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із вжиттям заходів до охорони спадкового майна, видачею свідоцтва виконавцю заповіту, видачею свідоцтва про право на спадщину та свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя у разі смерті одного з подружжя. Як зазначається в літературі "Вищезгаданий Законом відбулася так звана "мала реформа нотаріату", кінцевим результатом якої є покращення системи добору кадрів для нотаріальних установ, врегулювання питання самоврядування нотаріусів, і, звичайно, запровадження вищих вимог до кваліфікації працівників галузі" [10, С.9]. Крім того, держава наділяє нотаріусів завданнями та функціями, що не підпадають під перелік нотаріальних дій, в тому числі, покладає на них обов'язок виконання функцій спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу та заходів, які вживаються ними у разі здійснення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу [Наказ Міністерства юстиції від 14.10.2010 р. N 2526/5 "Про затвердження Змін до наказу Міністерства юстиції України від 25.12.2006 р. N 103/5"] [28].

Нотаріус займає особливе місце серед інших юридичних професій. Це покладає на нього і особливі вимоги щодо рівня знань.

Законодавством, що регулює даний вид діяльності, встановлена відповідна процедура доступу до даної професії, пов'язана з підвищеними кваліфікаційними вимогами до кандидата на посаду і характером його підготовки до виконання своїх професійних обов'язків. У різних країнах існують різні моделі підготовки до нотаріальної діяльності, проте практично скрізь вони складні, пов'язані з отриманням профільної освіти і практич-

них навичок, які не охоплюються загальним стандартом вищої юридичної освіти.

Аналізуючи складові компетентності діяльності нотаріуса можна дійти висновку, що визначальними для даної категорії є наступні елементи: знання, досвід, навички, уміння, кваліфікація та професійна належність.

Вимоги до посади нотаріуса, що містяться в статті 3 Закону України "Про нотаріат", за своєю сутністю відповідають вимогам "компетентності":

– нотаріусом може бути громадянин України, при наявності у нього правових та інших спеціальних знань, володіння державною мовою, навичок та вмінь, професійного досвіду, отриманих, як під час одержання вищої юридичної освіти, так і під час роботи у сфері права не менше трьох років, при проходженні стажування протягом одного року в державній нотаріальній конторі або у приватного нотаріуса, та перевірених при складанні кваліфікаційного іспиту.

Ю.Г. Татур дає таке визначення компетентності: "Компетентність спеціаліста з вищою освітою – це проявлені ним на практиці прагнення і здатності (готовність) реалізувати свій потенціал (знання, уміння, досвід, особистісні якості та ін.) для успішної творчої (продуктивної) діяльності в професійній і соціальній сфері, усвідомлюючи її соціальну значущість і особисту відповідальність за результати цієї діяльності, необхідність її постійного удосконалення" [23, С. 9].

Закон України "Про вищу освіту" [6] містить визначення освітніх рівнів вищої освіти (неповна, базова, повна), градація яких здійснюється за ознаками ступеня сформованості знань, умінь та навичок особи, що забезпечують її здатність виконувати завдання та обов'язки (роботи) певного рівня професійної діяльності.

На даний час існує невідповідність вимог щодо освітнього рівня кандидата на посаду нотаріуса. А саме, статтю 3 Закону України "Про нотаріат" передбачено, що нотаріусом може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту. У Порядку проведення кваліфікаційного іспиту для осіб, які пройшли стажування в державній нотаріальній конторі або в приватного нотаріуса [13] зазначається, що до складання кваліфікаційного іспиту допускаються особи, які мають повну вищу юридичну освіту. Крім того в Порядку видачі свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю [14] вказується, що свідоцтво може бути видане громадянину України, який має повну вищу юридичну освіту. Враховуючи вищезазначене пропонуємо привести у відповідність норми Закону України "Про нотаріат" та відповідних положень, затверджених Мінюстом, якими регулюється діяльність нотаріуса, зазначивши у них про наявність вищої юридичної освіти, здобутої в Україні за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста або магістра.

Компетентний нотаріус при здійсненні нотаріальної діяльності повинен застосовувати закони України, постанови Верховної Ради України, укази і розпорядження Президента України, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, а на території Республіки Крим законодавство Республіки Крим, накази Міністра юстиції України, нормативні акти обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій. Нотаріус повинен досконало знати та застосовувати у своїй практиці положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практику Європейського суду з прав людини; Конвенцію про правову допомогу і правові відносини в цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22 січня 1993 року; інші міжнародні договори України, норми яких стосуються нотаріальної діяльності та вчинення нотаріальних дій. Проте чітке дотримання вимог Інструкції про порядок вчинен-

ня нотаріальних дій нотаріусами України (далі – Інструкція)[18], затвердженої наказом Міністра Юстиції України від 3 березня 2004 р., "Правил ведення нотаріального діловодства", затверджених Наказом Міністерства юстиції України від 22.12.2010 р. № 3253/5 [15], методичних роз'яснень, інформаційних листів, рекомендацій та вказівок Міністерства юстиції країни, Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату можна розглядати, як ознаку компетентності нотаріуса.

Нотаріус – це висококваліфікований юрист, який у своїй діяльності застосовує норми матеріального права та керується нормами процесуального права, а саме: нормативно-правовими актами галузевого законодавства (цивільного, цивільного процесуального, господарського, земельного, сімейного, трудового, адміністративного тощо) для врегулювання конкретних правовідносин. Також згідно частини 2 статті 7 Закону України "Про нотаріат" нотаріуси у встановленому порядку, в межах своєї компетенції, вирішують питання, що впливають із норм міжнародного права та укладених України міждержавних угод.

Компетентність нотаріуса не є сталою ознакою, її рівень формується та підвищується: 1) при допуску претендента на посаду до професії; 2) при здійсненні нотаріусом професійних повноважень; 3) при участі в судових процесах, у передбачених Законом випадках.

Формування компетентності нотаріуса на стадії допуску до професії нотаріуса має наступні етапи:

а) навчання у вищому навчальному закладі;

б) стажування в державній нотаріальній конторі чи у приватного нотаріуса (Порядок проходження стажування регулюється Програмою стажування громадян України в державних нотаріальних конторах або у приватних нотаріусів, затвердженою Наказом Міністерства юстиції України від 07.07.2011р. №1812/5 [12];

в) складання кваліфікаційного іспиту (Порядок проведення кваліфікаційного іспиту для осіб, які пройшли стажування в державній нотаріальній конторі або в приватного нотаріуса, затверджений Наказом Міністерства юстиції України від 10 липня 2008 р. № 1168/5 із змінами та доповненнями [13].

Із наведеного вище можна зробити висновок, що повна вища юридична освіта є лише "базовою" профільною освітою для нотаріуса. Повною профільною вона стає лише тоді, коли кандидат на посаду нотаріуса пройде всі вищезазначені етапи формування своєї професійної компетентності, коли обізнаність і тямущість у виконанні нотаріальних функцій будуть ним проявлені при складанні кваліфікаційного іспиту.

Свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю, видане Міністерством юстиції України на підставі рішення кваліфікаційної комісії нотаріату, є підставою для призначення на посаду державного нотаріуса або реєстрації приватної нотаріальної діяльності і є підтвердженням наявності професійної компетентності у нотаріуса на стадії допуску до професії.

Компетентна діяльність нотаріуса дозволяє йому безперешкодно виконувати покладені на нього статтю 5 Закону України "Про нотаріат" обов'язки. Крім того, на стадії здійснення нотаріусом професійних повноважень, компетентність діяльності нотаріуса удосконалюється через підвищення кваліфікації за програмами короткотермінових семінарів, навчання за програмами удосконалення професійної майстерності, участь у міжнародних семінарах, симпозиумах, науково-практичних конференціях з питань нотаріату, навчання в магістратурі та аспірантурі, проходження докторантури, навчання шляхом самоосвіти (підготовка рефератів, статей для опубліку-

вання у професійних та фахових виданнях, участь у розробці проектів нормативно-правових актів тощо) [16].

З урахуванням принципу професійної компетентності та морально-етичних стандартів діяльності нотаріуса при вчиненні нотаріальної дії нотаріус повинен досягти об'єктивності в охороні прав та законних інтересів сторін угоди, а також інтересів заінтересованих осіб. Досягти такого результату можливо, якщо він діє в межах законодавства, а в окремих випадках, застосовує аналогію закону або права, коли цього потребує волевиявлення сторін, а відмова у вчиненні нотаріального провадження може бути зумовлена лише суперечністю інтересів клієнта нормам законодавства.

Нотаріус при вчиненні нотаріальних дій, як компетентна особа, зобов'язаний перевіряти відповідність дій, які він вчиняє, та наданих йому документів, вимогам закону. Наприклад, нотаріус не може посвідчити шлюбний договір, якщо до його умов включені положення, які стосуються регламентації особистих прав подружжя, а також особистих відносин між ними та дітьми, оскільки вони суперечать частині 3 статті 93 Сімейного кодексу України.

При вчиненні нотаріальної дії та при встановленні її невідповідності закону на підставі статей 5, 49 Закону України "Про нотаріат" нотаріус повинен відмовити особі у її вчиненні, мотивуючи посиланням на закон причини такої відмови. Але нотаріус має не просто відмовляти у вчиненні нотаріального провадження, а запропонувати особам, якщо це можливо з урахуванням правової ситуації, напрямки реалізації їх прав, що не суперечать вимогам закону, шляхом внесення конкретних змін до проектів договорів, наданих сторонами. Тобто у разі бажання осіб укласти шлюбний договір з умовою, нотаріус має роз'яснити особам незаконність такої угоди і запропонувати посвідчити її без такої умови, або роз'яснити особі, що вона має право посвідчити змішаний договір, який включає, наприклад, елементи договору, де регламентуються особисті (немайнові) права подружжя як батьків щодо виховання та визначення місця проживання дитини, а не відмовляти особам одразу у посвідченні такого договору.

Виходячи із Закону, нотаріус при вчиненні нотаріальних дій може застосовувати норми іноземного права, тому йому потрібно працювати й у напрямку вивчення іноземних мов з метою освоєння іноземного законодавства. Крім того знання іноземних мов сприяє нотаріусу при здійсненні засвідчення вірності перекладу документів з однієї мови на іншу.

Компетентність нотаріуса чи особи, що має намір займатися нотаріальною діяльністю, відшліфовується у передбачених Законом випадках при особистій участі у судових процесах, а саме:

- у разі оспорювання рішення кваліфікаційної комісії щодо визначення рівня професійної підготовленості (частина 9 статті 10 Закону України "Про нотаріат");
- у разі відмови у видачі свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю (частина 2 статті 11 Закону України "Про нотаріат");
- у разі доведення факту не порушення нотаріусом вимог законодавства при вчиненні ним нотаріальної дії;
- у разі оскарження розміру відшкодування заподіяної шкоди, як це передбачено частиною 5 статті 28 Закону України "Про нотаріат";
- у разі оскарження наказу про зупинення нотаріальної діяльності приватного нотаріуса (частина 3 статті 29-2 Закону України "Про нотаріат");
- та у інших випадках, передбачених статтею 50 Закону України "Про нотаріат".

Розгляд судами справ за скаргами на нотаріальні дії або відмову в їх вчиненні є важливою гарантією прав громадян, юридичних осіб і інтересів держави, нотаріус в передбаченому Законом порядку отримує навички захищати та відстоювати свою позицію та свою компетентність при прийнятті відповідного рішення, яке, за певних обставин, виноситься на розгляд суду заінтересованими особами.

Так, Дж. Равен означував компетентність як специфічну здатність, необхідну для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній галузі, яка включає вузькоспеціальні знання, особливого роду предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії. Бути компетентним – значить мати набір специфічних компетентностей різного рівня [21].

Нотаріус, при здійсненні діяльності, як компетентний фахівець, повинен володіти комп'ютерною грамотою, бути кваліфікованим користувачем мереж єдиних та державних реєстрів у сфері нотаріату.

Нотаріус повинен мати певну сукупність криміналістичних знань, умінь і навичок їх використання в нотаріальній практиці, серед них знання в галузі технічного дослідження документів, габіскопії, портретної ідентифікації. Для того, щоб переконатися у справжності підписів, нотаріус повинен володіти знаннями в галузі криміналістичного почеркознавства [24, С. 72].

При компетентному здійсненні діяльності нотаріус повинен дотримуватись встановленого законом порядку і правил оформлення нотаріальних документів, вести нотаріальне діловодство та архів нотаріуса. Особливість нотаріальної діяльності полягає і в тому, що нотаріуси при вчиненні відповідних нотаріальних дій використовують спеціальні бланки нотаріальних документів. Це в свою чергу покладає на них обов'язок щодо чіткого виконання організаційних заходів з постачання, зберігання, обігу, обліку спеціальних бланків нотаріальних документів і звітності про їх використання.

Державні нотаріальні контори і приватні нотаріуси ведуть встановлену статистичну та бухгалтерську звітність і подають її Головному управлінню юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головним управлінням юстиції в областях, містах Києві та Севастополі (стаття 14 Закону України "Про нотаріат").

Приватний нотаріус здійснює свою діяльність на умовах самофінансування, тому володіння знаннями та навичками ведення бухгалтерського і податкового обліку витрат та результатів його діяльності у звітній документації, яка подається до органів, передбачених статтею 14 Закону України "Про нотаріат", так і до органів Державної податкової інспекції, Пенсійного фонду України, є показником його компетентності та запорукою прибутковості його діяльності. Нотаріус виступає як платник податку на доходи фізичних осіб, і як податковий агент. Податковим Кодексом України нотаріуса наділено функцією в частині контролю повноти сплати податку до бюджету перед посвідченням договорів та забезпечення надання відповідної інформації податковому органу.

Рівень професійної компетентності нотаріуса може перевірятися та бути встановленим у результаті перевірок його діяльності комісіями Міністерства юстиції, Української нотаріальної палати (стаття 10 Закону України "Про нотаріат"; "Положення про кваліфікаційну комісію нотаріату", затверджене Наказом Міністерства юстиції України від 01.12.2006 р. № 87/5 [11]; "Положення про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату", затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 08 грудня 2006 р. № 1689 [20]). Порядок перевірки організації нотаріальної діяльності державних і приватних нотаріусів та виконання ними правил нотаріального

діловодства, затверджений Наказом Міністерства юстиції України від 24.12.2008 р. за № 2260/5, передбачає у тому числі визначення професійного рівня нотаріуса (підвищення кваліфікації, наявність публікацій, участь у конференціях і семінарах з питань права тощо) [17].

Основним критерієм визначення рівня компетентності при здійсненні професійної діяльності нотаріуса є кількість звернень користувачів нотаріальних послуг із скаргами на дії нотаріуса до Міністерства юстиції, а також до суду з позовами на неправильно вчинену або відмову у вчиненні нотаріальної дії та акту. Саме такі звернення громадян мають бути сигналом для контролюючих органів нотаріату та підставою підвищення кваліфікації нотаріуса або у разі системних порушень законодавства, підставою для анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю.

Але слід зазначити, що важливою стороною професійної компетентності нотаріуса є її морально – етичні аспекти, які згідно Кодексу професійної етики нотаріуса тісно між собою пов'язані та складають правила професійної етики. У своїй професійній діяльності нотаріус зобов'язаний згідно принесеної ним присяги дотримуватися чинного законодавства України та міжнародного права, сприяти утвердженню та практичній реалізації принципів верховенства права та законності, застосовувати свої знання і професійну майстерність для належного захисту прав та законних інтересів фізичних, юридичних осіб [8] та держави.

Із цього положення випливає висновок про те, що нотаріус не може використовувати свої знання на шкоду клієнту, тобто надавати консультації, поради, які свідомо спрямовані на порушення його прав та інтересів з метою отримання особистої вигоди.

Так, аналізуючи статтю 6 Кодексу професійної етики нотаріуса можна дійти висновку, що принцип професійної компетентності діяльності нотаріуса має бути тісно пов'язаний із його добросовісністю. Така єдність проявляється у тому, що нотаріус зобов'язаний надавати правову допомогу фізичним та юридичним особам компетентно і добросовісно, що передбачає знання відповідних норм права, наявність необхідного досвіду їхнього застосування. Він має постійно працювати над вдосконаленням своїх знань і професійної майстерності, володіти достатньою інформацією про зміни у чинному законодавстві, а також забезпечувати необхідний рівень компетентності своїх помічників, консультантів, технічних працівників, які залучаються до виконання окремих робіт.

Діяльність нотаріуса вміщує в себе не лише нотаріальну, а й інші, так звані, супутні види діяльності, необхідність в здійсненні яких виникає в процесі виконання ним професійних обов'язків.

За загальним правилом діяльність – це процес взаємодії людини зі світом, але процес не пасивний, а активний, свідомо регульований, завдяки чому вона досягає свідомо поставленої мети, яка виникає внаслідок прояву певної потреби. Основний зміст нотаріальної діяльності, закріплений у Законі України "Про нотаріат", та полягає в виконанні обов'язку посвідчувати безспірні права а також факти, що мають юридичне значення, і вчинювати інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності. Під іншими видами діяльності нотаріуса автор вбачає таку діяльність, яка супроводжує кваліфіковане здійснення його компетенції. Серед них:

I. Праця – цілеспрямована діяльність нотаріуса з метою задоволення потреб, як суспільних у виді захисту безспірних прав та законних інтересів фізичних, юридичних осіб та держави, так і власних, через отримання плати за вчинення нотаріальних дій, що є основ-

ним джерелом для самофінансування нотаріальної діяльності, і базою для майнової відповідальності нотаріуса за свої помилки;

Керуючись принципом професійної компетентності та морально-етичних стандартів діяльності, нотаріус в процесі своєї праці виконує різні функції (види діяльності), що не входять та не виходять за рамки визначених Законом компетенції, а саме:

- діяльність суб'єкту, що надає додаткові послуги правового характеру, які надаються приватними нотаріусами і не належать до вчинюваної нотаріальної дії;
- перекладача, коли здійснює переклад документу для його нотаріального посвідчення;
- податкового агента, коли цього вимагає Закон;
- менеджера, у разі управління діяльністю контори;
- бухгалтера, при отриманні нотаріального тарифу та інших коштів, що надходять від здійснення діяльності та при оформленні нотаріальної, фінансової та податкової звітності;
- фахівця в галузі криміналістичних знань, при перевірці на достовірність та відповідність вимогам Закону поданих особою документів при вчиненні нотаріальної дії;
- документознавця;
- архіваріуса;
- діловода;
- адміністратора баз даних;
- психолога т.п.

II. Навчання – це діяльність, спрямована на міцне засвоєння знань, вироблення практичних умінь, доведення навичок до автоматизму їх виконання, напрацювання звичок;

III. Спілкування – це діяльність, яка полягає в обміні інформацією між нотаріусом та особами, що звернулися за виконанням нотаріальної дії, з метою встановлення їх дійсних намірів. В результаті такої діяльності створюється продукт – інформація, яка лягає в основу правочину, за посвідченням якого особи звернулися до нотаріуса.

Виділення в структурі діяльності нотаріуса такого компоненту, як "психічний результат" дає можливість говорити про "приріст" суб'єкта діяльності, що в свою чергу визначає рівень професійної компетентності діяльності нотаріуса; де "приріст" досвіду великий, там і відповідний рівень "компетентності", а де – мінімальний, там діяльність стає тягарем, нудною, рутинною, бо досвід нотаріуса не збагатився ані знаннями, ані навичками, ані вміннями.

З огляду на викладене вище, професійна компетентність та морально-етичні стандарти, на думку автора даної статті, повинні розглядатися як принцип діяльності нотаріуса, що відноситься до організаційно-розпорядчих принципів нотаріального процесу.

1. Большой словарь иностранных слов [сост.: А.Ю. Москвин]. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2006. – 816 с. 2. Гусарев С.Д., Тихоміров О.Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності): навч. посіб. / С.Д. Гусарев, О.Д. Тихоміров. – 4-те вид., стер. – К.: Знання, 2010. – 495 с. 3. Державний контроль за нотаріальною діяльністю в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 [Електронний ресурс] / Н.В. Карнарук; Нац. ун-т держ. податк. служби України. – Ірпінь, 2007. – 21 с. 4. Дякович М.М. Нотаріальне право України: Навч. посіб. – К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. – 686 с. 5. Закон України від 01.10.2008 р. "Про внесення змін до Закону України "Про нотаріат" // ВВР, 2009. – N 13. – С. 161. 6. Закон України від 17.01.2002 р. "Про вищу освіту" // ВВР, 2002. – № 20. – С. 134. 7. Закон України від 2 вересня 1993 р. "Про нотаріат" // ВВР, 1993. – № 39. – С. 383. 8. Кодекс професійної етики нотаріуса // <http://palata.notariat.org.ua/aboutunp/about/doc/133.html>. 9. Конституція України // Офіційний вісник України, 2010. – № 72/1 Спеціальний випуск. – С. 15. 10. Матеріали Всеукраїнського науково-практичного форуму нотаріусів України. Концепція реформування органів нотаріату в Україні. // Нотаріат для вас. – 2009. – №6 (116). – С. 9. 11. Наказ Міністерства юстиції України від 01.12.2006 р. № 87/5 "Про

затвердження Положення про кваліфікаційну комісію нотаріату" // Офі-

ційний вісник України, 2006. – № 49. – С. 67. 12. Наказ Міністерства юстиції України від 07.07. 2011 року N 1812/5 "Про затвердження Програми стажування громадян України в державних нотаріальних конторах або у приватних нотаріусів" // Офіційний вісник України, 2011. – № 54. – С. 58. 13. Наказ Міністерства юстиції України від 10.07.2008 № 1168/5 "Про затвердження Порядку проведення кваліфікаційного іспиту для осіб, які пройшли стажування в державній нотаріальній конторі або в приватного нотаріуса" // Офіційний вісник України, 2008. – № 52. – С. 163. 14. Наказ Міністерства юстиції України від 22.06.2009 року № 1107/5 "Про затвердження Порядку видачі свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю" // Офіційний вісник України, 2009. – № 49. – С. 108. 15. Наказ Міністерства юстиції України від 22.12.2010 року № 3253/5 "Про затвердження Правил ведення нотаріального діловодства" // Офіційний вісник України, 2010. – № 98. – С. 164. 16. Наказ Міністерства юстиції України від 22.12.2010 року №3256/5 "Про затвердження Порядку підвищення кваліфікації нотаріусів, консультантів державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів, помічників приватних нотаріусів" // Офіційний вісник України, 2010. – № 100. – С. 226. 17. Наказ Міністерства юстиції України від 24.12.2008 року № 2260/5 "Про затвердження Порядку перевірки організації нотаріальної діяльності державних і приватних нотаріусів та виконання ними правил нотаріального діловодства" // Офіційний вісник України, 2008. – № 100. – С. 472. 18. Наказ Міністерства юстиції України від 26.03.2004 року №20/5 "Про затвердження Інструкції про порядок вчинення нотаріаль-

них дій нотаріусами України" // Офіційний вісник України, 2004. – № 10. – С. 315. 19. Нотаріат в Україні: Підручник / за ред. В.В. Комарова. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 320 с. 20. Постанова Кабінету Міністрів України від 08.12.2006 р. № 1689 "Про затвердження Положення про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату" // Офіційний вісник України, 2006. – № 50. – С. 83. 21. Равен Дж. Педагогическое тестирование: Проблемы, заблуждения, перспективы: Пер. с англ., Изд. 2-е, испр. – М.: "Когито-Центр", 2001. – 142 с. 22. Радзівська Л.К., Пасічник С.Г. Нотаріат в Україні: [Навч. посібник] / За відп. ред. Л.К. Радзівської. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 528 с. 23. Татур Ю.Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста // Высшее образование сегодня. – 2004. – №3. – С.20-26. 24. Теоретичні та правові питання і практика криміналістичного забезпечення діяльності нотаріату: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 [Електронний ресурс] / Н.І. Пінчук; Акад. адвокатури України. – К., 2008. – 21 с. 25. Фурса С.Я. Нотаріальний процес: теоретичні основи. – К.: Істина, 2002. – 320 с. 26. Фурса С. Я. Теоретичні основи нотаріального процесу в Україні: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.03 "Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право" / НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2003. 27. "http:// www.jobs.ua/ukr/classifier/profession/code-2429/ 28. http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0934-10.

Надійшла до редколегії 20.09.11

УДК 342.9

Д. Шпенюв, здобувач

СУБ'ЄКТИ ПРАВОВІДНОСИН В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Досліджено теоретичні питання визначення суб'єктів правовідносин в інформаційній сфері, на підставі аналізу відповідних наукових точок зору та законодавства розкрито поняття та види суб'єктів інформаційно-правових відносин, означено їх особливості.

Ключові слова: суб'єкти правовідносин, суб'єкти інформаційно-правових відносин.

Исследовано теоретические вопросы определения субъектов правоотношений в информационной сфере, на основании анализа соответствующих научных точек зрения и законодательства раскрыто понятие и виды субъектов информационно-правовых отношений, отмечены их особенности.

Ключевые слова: субъекты правоотношений, субъекты информационно-правовых отношений.

The theoretical questions of determination of subjects of legal relationships are investigational in an informative sphere, on the basis of analysis of the proper scientific points of view and legislation a concept and types of subjects of informative-legal relations is exposed, their features are marked.

Key words: legal subjects, the subjects of information and legal relations.

Стимульовані інформаційними технологіями економічні, політичні і соціальні трансформації, загальна інформатизація, використання інформації як одного з найефективніших засобів дії на суспільну свідомість і технологічний прогрес, поява нових форм відносин в умовах активного інформаційного обміну призводять до необхідності перегляду принципів взаємодії в системі "державо-суспільство-індивід". Розвиток інформаційно-суспільства трансформуює звичні моделі економічної, соціальної, політичної діяльності, що тягне перебудову в державно-правовій діяльності з урахуванням нових умов інформаційної відкритості і необхідності вирішення проблем забезпечення інформаційної безпеки.

Процес перебудови суспільних відносин знаходить своє відображення у виділенні особливої сфери правового регулювання – інформаційної сфери, що є складною структурою, утвореною сукупністю елементів. Основною умовою стійкого, стабільного розвитку суспільства і держави є забезпечення функціонування інформаційної сфери як правового простору. Правове регулювання як спеціально-юридична дія на інформаційну сферу покликане упорядкувати суспільні інформаційні відносини, що виникають в процесі здійснення інформаційної взаємодії, забезпечуючи реалізацію інтересів індивіда, суспільства, держави. Отже, першорядна роль належить сторонам (суб'єктам) таких відносин. Такими сторонами виступають суб'єкти інформаційного права, тобто носії передбачених інформаційно-правовими нормами прав і обов'язків, котрі здатні ці права реалізувати, а покладені обов'язки виконувати.

На жаль, сьогодні цім важливим проблемам, від вирішення яких залежить подальше удосконалення інформаційного законодавства і практики його застосу-

вання, присвячені поодинокі наукові праці, що розкривають здебільшого технічні сторони правовідносин щодо інформаційного забезпечення органів державної влади (А.Б. Агапов, І.В. Арістова, Г.В. Атаманчук, О.А. Баранов, Ю.М. Батурін, І.Л. Бачило, В.М. Брижко, В.Д. Гавловський, Р.А. Калужний, В.А. Копилов, А.І. Марущак, О.Г. Марценюк, І.В. Панова, А.А. Письменицький, В.Г. Хахановський, В.С. Цимбалюк, М.Я. Швець та ін.). Проте наявність і ефективне функціонування інформаційних відносин значною мірою характеризує рівень комп'ютеризації суспільства в цілому, тобто досягнуто в нім міру реального використання новітніх досягнень науково-технічного прогресу. Разом з цим в сучасних умовах вони вимагають адекватного правового регулювання, що ставить ряд нових важливих правових проблем. Серед них питання про те, якою мірою чинне законодавство відповідає сучасному стану справ в цій області і сприяє розвитку і впорядкуванню цієї нової сфери суспільних відносин, а також про те, який вплив комп'ютерної технології в інформаційній сфері може зробити на правове регулювання і правозастосовну діяльність. Тож метою статті є дослідження теоретичних питань визначення суб'єктів правовідносин в інформаційній сфері, а завданням – охарактеризувати поняття та види суб'єктів інформаційно-правових відносин, їх особливості.

Варто зазначити, що в юридичній літературі поняття "суб'єкти правовідносин" застосовується в декількох значеннях. Окремі вчені говорять про тотожність понять "суб'єкти правовідносин" та "суб'єкти права" [1, с. 83]. У той же час точне визначення змісту кожного з взаємопов'язаних визначень необхідно не тільки для вірності